

Orationes funebris ako súčasť barokovej literatúry

(Na príklade diel z prostredia trnavskej akademickej tlačiarne)

ERIKA JURÍKOVÁ, Katedra klasických jazykov, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita

ERIKA JURÍKOVÁ: Orationes Funebris as a Part of Baroque Literature
(Exemplified by the Works from the Trnava University Printing Office)
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 62, No. 3, p. 244 – 252.

For a Baroque person, death represented the termination of an earthly life full of pain and suffering caused by unfavourable historical, social, and confessional conditions. So, in the prints dealing with death, Baroque rhetoric could fully flourish. Funeral orations and consolation works form the greatest part of panegyric prints. Panegyrists sourced a background and inspiration from celebratory works of Ancient literature and mythology, which managed to creatively reconnect biblical and patristic tradition and life matters of that era. In case of the panegyric, it might seem to a present-day reader that functionality and form dominate its content. It is given not only by the fact that it was written for a particular occasion, but also by the early literary tradition where all genres had a precisely determined function. In terms of their form, intellectual contribution, poetics, and knowledge, panegyrics did not match the significance of other genre forms. In fact, they are not among the best and most significant products of the Trnava University printing office. Nonetheless, they are specimens of domestic occasional works. In spite of the fact that panegyrics contain a lot of common features, the so-called *loci communes*, the same topos recurs in them, they are markedly purposive. A detached view is needed when studying their content. Several researchers today feel that they represent a sensitive indicator of a situation in the society, since panegyrics often provide information about a person or events not recorded in historical sources.

Key words: Trnava University, Baroque literature, panegyrics, funeral speeches

„Kto by trpkó neniesol, že temnota obostrela a oslepila oči, ktoré si priateľov ctíli a medzi nepriateľmi šířili hrôzu?“

(Kéry, Ján: *Do zbožných rúk Evy Zuzany...* Trnava 1679, s. 1)

Literárny barok je posledná etapa vo vývoji latinskej literatúry, v rámci ktorej ešte došlo k rozvoju novolatinskej literatúry. V nasledujúcom období klasicizmu sa už dostávali do popredia národné jazyky a hoci latinčina bola úradným jazykom v Uhorskom kráľovstve až do polovice 19. storočia, početnosť i úroveň latinských diel začala od jeho

začiatku klesať. Príležitostná tvorba dostala v období baroka nové impulzy v podobe cirkevných aj svetských osláv, ktoré umožňovali prejavíť sa osvedčeným i začínajúcim autorom zo školského prostredia. Vďačným spôsobom precvičovania rétoricko-štylistických zručností bola oslavná spisba vo všetkých svojich formách.

Panegyriky ako súčasť mohutného segmentu príležitostných tlačí pravidelne tvorili asi 10 % ročnej vydavateľskej produkcie Trnavskej univerzity. Je to menej ako v prípade súkromných tlačiarenských dielní, kde príležitostná spisba zaberá cca 50 % všetkých tlačí. Autormi oslavných diel vydaných v 17. a 18. storočí v trnavskej akademickej tlačiarňi boli profesori i študenti univerzity, zriedka osoby mimo akademického prostredia. Ich práce, zväčša nevelkého rozsahu, vychádzali v malom náklade pri rozličných príležitostiach, veľmi často formou promočných tlačí.

Najčastejšie udalosti súkromného života, pri ktorých sa v trnavskej univerzitnej tlačiarňi vydávali panegyrické tlače, boli úmrtie, resp. výročie úmrtia, svadba, narodeniny, menej narodenie dieťaťa. Samostatnú skupinu tvoria oslavné diela na počesť Trnavskej univerzity a významných osobností z akademického prostredia. Vďačným námetom pre oslavné tlače sa stali aj udalosti zo života vládnucej dynastie Habsburgovcov, ktoré mali viac verejný ako súkromný charakter. Najvýznamnejšími príležitosťami, na ktoré sa očakávalo, že bude akademické prostredie vhodnou formou reflektovať, boli korunovácia panovníka či panovníčky, narodeniny, svadba a úmrtie člena panovníckej rodiny.

Smrť znamenala pre barokového človeka ukončenie pozemského života plného bolesti a utrpenia, ktoré spôsobovali nepriaznivé historické, sociálne a konfesionálne pomery. Baroková literatúra sa k smrti stavia odlišným spôsobom ako literatúry predchádzajúcich období. Práve v smútočných textoch bolo možné naplno rozvinúť subjektivitu, expresivitu a emocionálnosť barokového človeka. Spisovatelia oboch konfesií zároveň využívali spoločensky obľúbený žáner smútočnej literatúry na svoje zviditeľnenie. V tlačoch, ktoré súviseli so smrťou, sa mohla naplno rozvinúť baroková rétorika.

Rovnako ako v Európe, aj v Uhorsku v období baroka všeobecne prevažuje homiletický typ textov. Barokový kazateľ sa k smrti vyjadruje predovšetkým v pohrebných kázňach, barokový autor zase v ich literárnej, antickou rétorikou silne ovplyvnenej forme – pohrebných rečiach (*oratio funebris*). Ich blízkosti nasvedčuje aj to, že v niektorých prípadoch nie sme schopní odlíšiť, či text pohrebnej reči nie je len do literárnej podoby prepracovanou pohrebnou kázňou. Z vydavateľského hľadiska sa v uhorskom prostredí smútočný typ literatúry vyskytuje ako súčasť mohutného segmentu príležitostných vydání, medzi ktorými tvoria smútočné tlače väčšinu. Na základe kvantity sa môžeme domnievať, že ich písanie a vydávanie patrilo istým spôsobom do spoločenskej konvencie. Ako následok môžeme pozorovať isté typizovanie tak obsahu, ako aj tlačiarenských a vydavateľských prostriedkov a foriem.

Z pozície vydavateľa boli smútočné tlače vítaným komerčným artiklom, pretože sa tlačili ako priama objednávka. Nájdeme ich vo vydavateľskej produkcii všetkých tlačiarňi na našom území. Vychádzali síce v menšom náklade, rozsah zväčša nepresiahol jeden či dva autorské hárky, ale práve z tohto dôvodu nebolo vytlačenie finančne náročné. Vzhľadom na obsah a časovo ohraničenú aktuálnosť na rozdiel od iných typov literatúry zväčša nepodliehali cenzúre, takže ich vydanie sa stávalo fakticky bezproblé-

mové. Smútočné tlače neboli dôvodom rozporov medzi vydavateľmi, ani vydavateľom a dozornými úradmi, a tak často o nich nenachádzame zmienky v revíznych súpisoch, ani v zápisoch cenzúru vykonávajúcej Kráľovskej miestodržiteľskej rady, ba ani v súvekej korešpondencii.

Titulné listy smútočných tlačí majú podobnú formu: často sa stretávame s formou smútočných oznámení, s uvedením dátumu úmrtia, prípadne jeho príčiny. Samozrejme je vypísanie celého mena spolu s titulmi, v prípade žien aj rodného mena spolu s plným menom manžela a jeho hodnosťami. Zväčša ide o pohrebné reči, niekedy doplnené epicédiami a valedikciami. Ich autori sú často anonymní. Na titulných listoch smútočných diel môžeme nájsť názvy alebo ich časti, ktoré sa pravidelne opakujú, napr. *piis manibus, querula vox, oratio funebris, sermo funebris, panegyricus, luctus, musae parentales, memoria/memoriae, exequialis honos, lacrimae super obitu, in obitum, de obitu, monumentum pietatis, dolor, columba laureata, virtus post fata*. Okrem latinských textov, ktoré majú vzhľadom na prioritné postavenie latinčiny najpočetnejšie zastúpenie, nachádzame v 17. a 18. storočí na našom území maďarské, nemecké a slovenské smútočné tlače.¹ Diela napísané pri príležitosti smrti sa vyskytujú u oboch konfesií.

Spomedzi katolíckych autorov vynikli v tomto období členovia Spoločnosti Ježišovej a absolventi ich vzdelávacích ústavov, a to jednak pre viazanosť pôsobenia v jednotlivých mestách na inštitút mecenátu, jednak pre vynikajúce vzdelanie v oblasti rétoriky, ktoré dostávali na všetkých stupňoch jezuitských škôl. Mecenát ako hybná sila kultúry a umenia už od antiky zohráva podstatnú úlohu pri všetkých typoch panegyrických diel. Mecén, t. j. podporovateľ, ale i učiteľ a mnohokrát aj radca, sa stával najčastejším adresátom umeleckých výtvorov a autor sa dokázal akoby „na povel“ vyjadrovať ku všetkým udalostiam z jeho života. Zväčša išlo o vysoko postaveného politika, cirkevného či svetského úradníka, člena významnej šľachtickej rodiny, príp. finančne dobre zabezpečenú osobu, ktorá si niekedy aj cielene umelecký výtvor objednala, napr. pri svadbe či úmrtí člena rodiny. Topika mecenátu sa spájala s adjektívami v superlatíve, ako napr. najvzdelanejší (*eruditissimus*), najosvietenejší (*illustrissimus*), najctenejší (*ornatissimus*) s častým používaním tvarov slovesa žičiť, priať (*favere*). Záverečná formula, v ktorej autor úctivo prosí o prijatie svojho diela, bola takmer povinnou výbavou diel. Jej inšpiráciu a korene treba hľadať u antických básnických autorít Vergília, Ovidia a Horatia.²

V prípade historickej Trnavskej univerzity sa meceni najvýraznejšie realizovali v dvoch hlavných smeroch. Jedným boli stavby a rekonštrukcie stavieb, s ktorými sa v panegyrických dielach spájajú formulácie, ako napr. *postavil od základu* či *vystaval z trosiek*. S tým bola spojená tiež podpora umelcov, ktorí realizovali výzdobu stavieb. Druhým bola oblasť školstva, pričom mecenát sa vyskytuje na všetkých stupňoch škôl, ale vzhľadom na úroveň znalostí latinčiny sa odráža najmä v prácach univerzitných študentov a ich profesorov. Akademické prostredie, ktoré zväčša disponovalo tlačiarenskými strojmi, umožňovalo v relatív-

¹ Porov. KOLLÁROVÁ, Ivona: Pohrebné kázne a epicédie v segmente príležitostných vydaní. In: GÁFRIKOVÁ, Gizela (ed.): *Posledné veci človeka. Štúdie k dejinám slovenskej duchovnej kultúry 17. a 18. storočia*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 152 – 158.

² STORCHOVÁ, Lucie: *Pavpertate stylogve connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha : Scriptorium, 2011, s. 120 – 121.

ne krátkom období po vzniku diela aj jeho vydanie. Správne načasovanie bolo jednou z podmienok pri vydávaní oslavných diel a rôzne oslavy a výročia spojené s univerzitným životom poskytovali dostatok podnetov a príležitostí na ich napísanie. Často boli zverejnené najskôr ústne formou reči či prednášky, až neskôr vyšli v prepracovanej podobe aj písomne.

Trnavských autorov funerálnych rečí môžeme rozdeliť do dvoch kategórií: prvú tvoria študenti, resp. pedagógovia, pre ktorých sa stali krátke texty akýmsi odrazovým mostíkom pre ďalšiu vedeckú či literárnu kariéru. Druhú skupinu tvoria autori, ktorí sa vďaka svojim vynikajúcim rečníckym zručnostiam na príležitostnú tvorbu – dnešnou terminológiou povedané – špecializovali a venovali sa jej prakticky celý svoj aktívny život.

Do prvej skupiny autorov patrí Trenčan Žigmund Anton Ordódy (*Ordódi de Ordód*; 1657 – 1708), ktorý svoje rečnícke schopnosti počas štúdia na Trnavskej univerzite uplatnil pri písaní oslavných rečí. Pochádzal zo šľachtického rodu z Trenčianskej stolice a po absolvovaní gymnázia v Trenčíne študoval filozofiu v Trnave, kde získal bakalaureát aj magisterský stupeň. Neskôr zamieril na Uhorsko-nemecké kolégium do Ríma, aby získal ďalšie znalosti z teológie. Od roku 1695 začala jeho bohatá cirkevná kariéra v Uhorsku, kde pôsobil najskôr ako farár v Senci, ostrihomský kapitulný kanonik, novohradský a zvolenský archidiakon, ostrihomský veľprepošť a napokon sa stal čanádskeým sídelným biskupom (1708). Zároveň sa nestránil ani svetských funkcií – v roku 1692 sa objavil v zozname prísediacich Kráľovskej tabule.³

Žigmund je autorom dvoch funerálnych rečí, ktoré vyšli v trnavskej tlačiarňi. V roku 1695 vydal pohrebnú reč na ostrihomského arcibiskupa Juraja Sečénihó (*Georgius Széchényi*), poeticky nazvanú *Columba laureata ex arca mortalis huius vitae ad foelicem immortalitatem evolans...* – Ovenčená holubica, ktorá vyletela z väzenia tohto smrteľného života k radostnej nesmrteľnosti...⁴ Reč predstavuje sofistikovaný príklad rozlúčky s vysokým cirkevným hodnosťarom. Ordódy v nej bohato využil vzdelanie, ktoré nadobudol počas štúdia na jezuitských školách. Text je popretkávaný citátmi z Knihy kazateľ, zo žalmov a z patristických autorov – z Augustínových rečí i diel Jána Zlatoústeho. Autor zároveň neváhal siahnuť ani po znalostiach z antických reálií. Zosnulý arcibiskup je označovaný všeobecnými prívlastkami ako *lumen* (svetlo), *columen* (pilier), *sacerdos magnus* (veľký kňaz), *corona* (koruna), *caesaris fidelissimus* (najvernejší voči cisárovi), *amantissimus pater patriae* (najmilujúcejší otec vlasti), *pientissimus praelatus* (najzbožnejší prelát). Stretávame sa tu s tzv. topikou prekonania, typickou pre funerálne reči. Jej podstatou je, že mŕtveho zásluhy sú označené za väčšie než v prípade antických hrdinov – vojvodu a štátnika Gaia Iulia Caesara, mýtického hrdinu Herkula a macedónskeho kráľa a dobyvateľa, syna Filipa II., Alexandra Veľkého: „Ó, vynikajúca vznešenosť medzi prelátmi! Nikdy Caesar, Herkules či Alexander neboli zaiste zahrnutí takými veľkými chválami a titulmi.“⁵

³ PAŠTEKA, Július a kol.: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, col. 1017.

⁴ ORDODY, Sigismundus: *Columba laureata ex arca mortalis huius vitae ad foelicem immortalitatem evolans sive dictio funebris qua ... Georgio Szecheni funerabilis eiusdem exequiis, ac publico patriae luctu, moestus parentavit, Posonii 18. Martii 1695*. Tyrnaviae, 1695.

⁵ „O excelsam praelatorum eminentiam! Nunquam profecto Caesar, Hercules aut Alexander tantis encomiis ac titulis insigniti fuere“ (Ordody, c. d., s. 1).

V texte však prekvapivo nenachádzame arcibiskupove životopisné údaje, autor sa viac zameriava na opis cirkevných funkcií, s akcentom na význam mŕtveho pre upevnenie katolíckej viery v Uhorsku. Zaujímavosťou je, že tlač sa člení na odseky, čo nebolo kvôli ekonomickosti vydavateľských nákladov koncom 17. storočia samozrejmé. Na poslednej strane sa nachádza mohutná ozdobná vineta vo výrazne čiernej farbe, ktorá evokuje smrť.⁶

Najvýraznejšou osobnosťou medzi autormi príležitostných rečí vydaných v trnavskej univerzitnej tlačiarni bol nepochybne pavlín Ján Kéry (*Ioannes Kéri*; 1638 – 1685). O tomto náboženskom filozofovi, spisovateľovi a neskôr aj biskupovi, ktorý pochádzal zo starej protestantskej šľachtickej rodiny Ipoly-Kér z rovnomennej obce (dnes Kiarov, okres Veľký Krtíš), sa vie, že do Rádu sv. Pavla pustovníka vstúpil v roku 1656. Stredoškolské vzdelanie získal v Bratislave, vo Viedni ukončil filozofické štúdiá, pokračoval na Nemeckom kolégiu v Ríme a na Trnavskej univerzite, kde študoval teológiu. Za možnosť študovať v Ríme vďačil okrem svojich schopností hlavne podpore cisára Leopolda I. a kardinála Františka Barberina.

V roku 1669, keď sa ako tridsaťjedenročný stal najmladším predstaveným pavlínov v dejinách rádu, začala sa jeho cirkevná kariéra. V roku 1675 ho vymenovali za titulárneho sriemskeho biskupa, neskôr za svätoštefanského prepošta a hlavného kanonika Ostrihomskej kapituly. Posledné roky života pôsobil ako čanádskeho a vacovského biskup, prvý po 143 rokoch od vyprázdenia biskupského stolca.

V bohatej Kéryho literárnej tvorbe nachádzame predovšetkým oslavné reči, ďalej filozofické a teologické diela, a tiež historický spis s protitureckou tematikou. Prvým v Trnave vydaným funerálnym textom je reč, ktorú napísal pri príležitosti smrti dalmáckeho, chorvátskeho a slavonskeho bána Mikuláša Zrínskeho, ktorý skončil 21. decembra 1664. Desaťstranový panegyrik obsahuje životopisné údaje mŕtveho a vypočítavajú sa v ňom početné zásluhy v bojoch s Osmanskou ríšou, konkrétne v známej bitke pri Szegede (*Sisak*, 1593) a na tureckom území: „*Nech Zrínskeho oslavujú chlapci aj starci, ktorých Mikuláš ochránil od večného tureckého otroctva a priviedol k zlatej slobode. Nech Zrínskeho vychvalujú po vrškoch, úbočiach a rovine stromy, z ktorých v priestore vyše tridsať tisíc míľ počas troch až štyroch týždňov urobil skutočné palmy a vavríny víťazstva.*“⁷

Ak by sme mali hodnotiť Kéryho ako autora funerálnych rečí, podľa množstva napísaných panegyrických textov ho môžeme považovať za vysoko produktívneho autora, podľa ich kvality aspoň za erudovaného a rétoricky vyspelého spisovateľa. Je zaujímavé, že pohrebné reči písal nielen pri úmrtí konkrétnej osoby, ale k téme sa vrátil aj pri desiatom výročí smrti. Kéryho texty vyšli v tlačiarenských dielňach vo Viedni aj v Bratislave, najviac ich však vydala trnavská univerzitná tlačiareň. Pravdaže, veľká časť zostala v rukopise.

⁶ Tamže, s. 9.

⁷ „Celebrent Zrinium iuvenes et senes tot aeterna Turcatu servitute in auream a Nicolo libertatem asserti. Efferant Zrinium in vastis Turcarum montibus et clivis et planitie, arbores, quas per triginta et amplius milliarium spatia, tres quatuor inter hebdomadas, palmas meras et lauros effecit“ (KÉRY, Ioannes: *Oratio funebris qua tristes exequias illustrissimi ac excelentissimi domini, domini Nicolai comitis perpetui a Zrinio... persecutus est*. Tynaviae, 1664, s. 7).

Jednou zo šľachtických rodín, ktoré sa v 18. storočí stali mecénmi Trnavskej univerzity a jej členovia v niekoľkých generáciách na univerzite študovali, boli Esterházienci. Rodina je navyše úzko spätá s trnavským prostredím, pretože palatín Mikuláš Esterházi dal nielen vybudovať stavbu univerzitného kostola a financoval ju, ale zároveň v jeho podzemí pripravil hrobku pre celú, široko rozvetvenú rodinu. Už deň po posvätení univerzitného kostola, 30. augusta 1637, boli v krypte pochované zosnulé deti palatína aj jeho bratov Daniela a Pavla, ktoré sem previezli z Eisenstadtu.

Najväčšou kataklizmou v dejinách rodiny a zároveň najväčším pohrebom v Trnave v 17. storočí sa stal pohreb štyroch mladých Eszterháziencov, ktorí zahynuli v bitke s Turkami pri Veľkých Vozokanoch (26. augusta 1652). Pri vojenskom strete uhorských vojsk pod vedením Adama Forgáča s tureckými oddielmi, ktorým velil Kara Mustafa, zahynul dvadsaťšesťročný Ladislav a jeho traja bratranci Tomáš (27 r.), Gašpar (24 r.) a František (35 r.).

Vozokanská bitka sa stala rodinnou traumou, preto právom našla odraz v súvekej literatúre aj o niekoľko desaťročí po udalosti. Ako prvý ju spracoval v roku 1657 v neveľkej promočnej tlači *Arcus triumphalis, quem virtus fundavit...* František Esterházi. O tom, že rezonovala v dejinách rodiny ešte v prvej polovici 18. storočia, svedčí graficky výpravne pripravený spis ostrihomského arcibiskupa, uhorského primasa Imricha Eszterháziho z galantskej vetvy rodu, ktorý v roku 1727 vydal v Trnave panegyrik na celý eszterházienský rod. *Illustres Eszterhazianae gentis heroes in utraque republica sacra et profana belli et pacis artibus omni aevo clarissimae festis honoribus...* prináša básnické portréty všetkých významných členov rodu. Po dlhšom prozaickom úvode, v ktorom sa podrobne a historicky presne mapujú dejiny rodiny, je každému cirkevne, vojensky či politicky angažovanému mužovi venovaná jedna báseň.

Výpočet sa začína Albertom, čanádkym a kaločským biskupom, pokračuje Michalom známym z bojov proti Kumánom za čias uhorského kráľa sv. Ladislava, päťkostolským biskupom Františkom, vojvodcom Ľudovítom a varadínskym biskupom Matejom. Novšiu etapu rodinnej histórie reprezentuje palatín Mikuláš, ďalej Demeter, Pavol a Ján, ktorí zasvätili svoj život cirkevným rádom.

V básni, ktorá je venovaná spoločne všetkým vozokanským padlým hrdinom, si autor privoláva na pomoc Múzy, aby mu pomohli vystaviť dôstojný literárny pomník. Prirovnávanie k antickým hrdinom, topos krutej a nenávisťnej smrti a hrdinstva, ktoré naveky zostane v pamätiach potomkov, nám pripomína Homérovu Iliadu. Bohyňa osudu Fortuna rozhodla, že mladíci položia život v boji s osmanským nepriateľom a vládny Pluto ich prijme do svojho príbytku. Báseň sa končí výzvou na ukončenie smútku nad mŕtvymi:⁸

Básnická zbierka Imricha Eszterháziho nevykazuje vysoké poetické schopnosti. Tie očividne neprekročili úroveň školských prác. Autorovou úlohou bolo totiž predovšetkým osláviť členov vlastného rodu a pred verejnosťou vyzdvihnúť ich historický prínos pre Uhorsko. Dielo sa tak stalo dôstojným pomníkom všetkých *Estorades*. Panegyristi si však spomenuli aj na samotného autora oslavného diela. Po smrti Imricha

⁸ ESZTERHAZY, Emericus: *Illustres Eszterhazianae gentis heroes in utraque republica sacra et profana belli et pacis artibus omni aevo clarissimae festis honoribus...* Tyrnaviae, 1727 [s. p.].

Eszterháziho vyšla v roku 1746 v Trnave pohrebná reč Imricha Kelcza venovaná zosnulému arcibiskupovi.⁹

V súpise trnavských univerzitných tlačí registrujeme ešte dve diela dedikované členovi esterházijskej rodiny – Pavlovi Eszterháziimu. Autorom prvého *Rosa sine spina ex gentilitiis Eszterhazianae domus ceris decerpta* (Trnava, 1702) je Chorvát Štefan Petretič (*Petretics*), druhé dielo napísal neznámy autor a vyšlo v Trnave v roku 1725 pod titulom *Hymaeneus fraude proditus*. Aj tieto práce svedčia o vysokom postavení rodiny medzi podporovateľmi Trnavskej univerzity.

Autori pohrebných rečí preukazovali úctu k zomrelému a epickou i lyrickou formou oslavovali jeho život a zásluhy. Vhodne pri tom využívali básnické zručnosti a rétorické postupy, ktoré si osvojili počas štúdií, počas 17. a 18. storočia vo veľkej miere zameraných na rétoriku. V tomto type rečí môžeme pozorovať výrazné panegyrické prvky, ktoré hľadali inšpiráciu v antickej mytológii vhodne spojenej s biblickými motívami.

Treba sa zmieniť, že v roku 1767 zaznamenávame v akademickej tlačiarňi prvú pohrebnú reč v slovenčine, ktorej autorom bol Jozef Nejedlý. Pod názvom *Mulier fortis. Žena silná aneb pohrební chváloreč pani Therezii Madoncsáni* vydal pätnásťstranové dielko venované vdove po Jozefovi Maťašovskom.

Autorom poslednej pohrebnej reči vydanej na Trnavskej univerzite je žilinský piarista Samuel Hyroš (*Hyros*; 1739 – 1814). Pod jeho menom registrujeme dve panegyrické diela, obe vydané v Trnave. Neznámy počet jeho prác zostal však v rukopisoch. Predpokladá sa, že Hyroš bol absolventom Trnavskej univerzity a po skončení štúdia pôsobil ako stredoškolský učiteľ na viacerých školách v Uhorsku, istý čas ako riaditeľ piaristického gymnázia v Nitre.¹⁰ V roku 1777 vydal chváloreč na Jána Gustíniho (1712 – 1777; *Gusztinyi*, pôvodným menom Zubrohľavský), zosnulého nitrianskeho sídelného biskupa, ktorý mal silné sociálne cítenie a bol mecénom kultúry. Pri prevzatí Nitrianskeho biskupstva v roku 1764 vykonal kanonickú vizitáciu celej diecézy. Zachytil ju písomne a dokument sa dodnes často využíva ako prameň k histórii a kultúrnym dejinám nitrianskeho kraja.¹¹ V osemdesiatych rokoch 18. storočia vyšla v Trnave Hyrošova oslavná báseň na grófa Antona Révaja, absolventa Trnavskej univerzity a neskôr ostrihomského kanonika, rožňavského a nitrianskeho biskupa, ktorý zomrel v roku 1780.

So smrťou a prípravou človeka na ňu súvisela aj špecifická skupina tlačí, ktoré mali poskytnúť zbožnému kresťanovi akýsi návod na to, ako zvládnuť posledné chvíle a dôstojne, v súlade s kresťanskou vierou sa pripraviť na odchod z tohto sveta. Prvou tohto druhu v Trnave bola v roku 1696 po slovensky vydaná tlač kazateľa a prozaika, františkána Benigna Juraja Smrtníka (1650 – 1710) *Kunšt dobre umríti*. Kniha je významnou slovenskou barokovou pamiatkou, ktorá sa stala neskôr predlohou pre ďalšie spisy o smrti. Aj to bolo iste dôvodom, pre ktorý Jozef Minárik zaradil úryvok z diela do antológie slovenských barokových textov.¹² Smrtníkovi sa zároveň pripisuje dnes už stratená trnavská tlač *Zlatý pramen veduci k životu večnému aneb pobožný spôsob prípravy šťastnej*

⁹ KELCZ, Emericus: *Cels... princeps... Emericus... Eszterhazi... laudatione funebri celebratus*. Tynaviae, 1746.

¹⁰ Pašteka, c. d., col. 546.

¹¹ Cf. VURUM, Josephus: *Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria*. Bratislava, 1835, s. 415 – 447.

¹² MINÁRIK, Jozef: *Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 45.

smrti (Trnava 1698).¹³ O jej obľube svedčí aj opakované vydanie v roku 1716. Hoci Smrtníkov pôvod nie je známy, vieme, že stredoškolské štúdiá absolvoval pravdepodobne v Trnave. Ako dvadsaťročný vstúpil do rehole a noviciát absolvoval neďaleko Trnavy, v Kláštore sv. Kataríny neďaleko Naháča, kde neskôr zakončil svoju životnú púť. Citáty z jeho diel dnes sprevádzajú návštevníkov kláštornej zrúcaniny pri prechádzkach v malebnej prírode Malých Karpát.

Počas existencie Trnavskej univerzity tvorili smútočné tlače pravidelnú zložku produkcie univerzitnej tlačiarne. Tlačou boli vydávané funerálne reči, a to buď hneď ku pohrebu alebo v krátkom čase po ňom. Pohrebné reči sú často literárnou podobou pohrebných kázni a ich autormi sú kňazi, ktorí zosnulého pochovávali. Niektorí panegyristi si považovali za povinnosť vydať smútočnú reč tiež pri desiatom alebo dvadsiatom výročí úmrtia dotyčného človeka.

Trnavskí autori preukazovali v smútočne ladených textoch úctu k zomrelému a epickou i lyrickou formou oslavovali jeho život a zásluhy. Vhodne pri tom využívali básnické zručnosti a rétorické postupy, ktoré si osvojili počas štúdií. Aj v tomto type literatúry môžeme pozorovať výrazné panegyrické prvky, ktoré hľadali inšpiráciu v antickej mytológii vhodne prepletenej s biblickou tradíciou.

PRAMENE

- ESZTERHAZY, Emericus: *Illustres Eszterhazianae gentis heroes in utraque republica sacra et profana belli et pacis artibus omni aevo clarissimae festis honoribus...* Tyrnaviae, 1727.
- KELCZ, Emericus: *Cels... princeps... Emericus... Eszterhazi... laudatione funebri celebratus*. Tyrnaviae, 1746.
- ORDODY, Sigismundus: *Columba laureata ex arca mortalis hujus vitae ad foelicem immortalitatem evolans sive dictio funebris qua ... Georgio Szecheni funerabilis eiusdem exequiis, ac publico patriae luctu, moestus parentavit, Posonii 18. Martii 1695*. Tyrnaviae, 1695.
- KÉRY, Ioannes: *Oratio funebris qua tristes exequias illustrissimi ac excelentissimi domini, domini Nicolai comitis perpetui a Zrinio... prosecutus est*. Tyrnaviae, 1664.
- VURUM, Josephus: *Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria*. Bratislava, 1835.

LITERATÚRA

- BRTÁŇOVÁ, Erika: Dve pohrebné reči (Eliáš Láni a Alexander Socovský). In: BRTÁŇOVÁ Erika (ed.): *Literárnohistorické kolokvium I. Stredovek. II. Humanizmus a renesancia*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2013, s. 189 – 201.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Columba laureata*. Panegyrické tlače z produkcie trnavskej univerzitnej tlačiarne. Kraków – Trnava : Spolok Slovákov v Poľsku – Trnavská univerzita, 2014.
- KÄFER, Stephanus – KOVÁCS, Esther: *Ave Tyrnavia! Opera impressa Tyrnaviae typis academicis*. Budapestini – Strigonii – Tyrnaviae, 2013.
- KISBÁN, Emil: *A magyar pálosrend története*. Budapest : Pálos kolostor kiádasa, 1938.
- KOLLÁROVÁ, Ivona: Pohrebné kázne a epicédie v segmente príležitostných vydání. In: GÁFRIKOVÁ, Gizela (ed.): *Posledné veci človeka. Štúdie k dejinám slovenskej duchovnej kultúry 17. a 18. storočia*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 152 – 158.

¹³ KÄFER, Stephanus – KOVÁCS, Esther: *Ave Tyrnavia! Opera impressa Tyrnaviae typis academicis*. Budapestini – Strigonii – Tyrnaviae, 2013, s. 69.

- MASARIK, Albin: *Aby smútili s nádejou. Výbrané aspekty pohrebných kázní*. Edícia Pontes Pragenses. Praha : L. Marek, 2011.
- MASARIK, Albin: Nový zákon a potešenie smútiacich. In: PROCHÁZKA Pavel (ed.). *Sub specie aeternitatis. Zborník prác venovaných prof. Imre Peresovi k 60. narodeninám*. Banská Bystrica : Trian, 2013, s. 116 – 128.
- MINÁRIK, Jozef: *Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva*. Bratislava : Tatran, 1988.
- NECHUTOVÁ, Jana: *Úděl a útěcha*. Brno : Arch, 1995.
- PAŠTEKA, Július a kolektív: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000.
- STORCHOVÁ, Lucie: *Pavpertate stylogve connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha : Scriptorium, 2011.

Doc. Mgr. Erika Juríková, PhD.
Filozofická fakulta
Katedra klasických jazykov
Trnavská univerzita
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
SR
e-mail: erika.jurikova@truni.sk